

Соња Атанасијевић

ОД ПАРИЗА ДО НОРМАНДИЈЕ

Возови за Нормандију из Париза крећу са станице Сен Лазар до које смо такође возом стигли са аеродрома Шарл де Гол у пријатно топло јунско јутро. Флашице воде из авиона већ су биле испражњене, али није било потребе тражити продавницу, допунили смо их на једној од чесама постављених на самој станици. Пронађосмо перон на којем је требало неколико минута сачекати воз за Руан. Помислих како морам да сликам унутрашњост станице. Зато што знам да ће то путовање добрим делом протећи у знаку Клода Монеа, снажно присутног у мојој свакодневици. Кад год ме притисне баналност свакидашњице, пустим на Јутјубу неки Шопенов ноктурно и утонем у слике импресиониста, на екрану свог рачунара, јер припадници тог правца, чини ми се, најбоље хватају пролазност. Не можеш је замислити у јасним бојама и прецизним линијама, већ само као разливање, умрљаност, колебљивост, као боју у покрету, смекшану линију, као светло које наизглед не долази с неба већ из саме дубине времена.

Камером хватам сиво-плави воз у мировању, пругу и преломљени кров, као и малу групу путника с коферима. Жена у пролазу погледа ме чудно, како ће ме погледати и двоје младих туриста из Азије када неколико дана касније будем фотографисала Шопенову кућу у Паризу, на Булевару Пуасонијер, у којој је кратко живео. Реч је о скромном приземном здању равног крова, прикљештеном лево и десно зградама од по неколико спратова. На врху беле фасаде стоји не нарочито уочљив натпис који саопштава да је овај композитор, који је живео и стварао у Француској, а непрекидно чезнуо за родном Пољском, ту становао од 1831. до 1832. године. Ко-сооки туристички пар застаће и подићи ће главе да виде шта ми је то привукло пажњу. Погледај, сад и они сликају, добаци ми мој муж, осврнувши се. Већ смо се били удаљили с тог места. Помислих како смо сви на овој планети повезани, само што везе најчешће остају непримећене – у сфери оне паралелне стварности која постоји ништа мање од оне у којој бивствујемо. Захваљујући мом гесту, та фотографија отпутоваће на Далеки исток, стићи ће тамо где можда ја физички никада нећу, јер један живот је мало да обиђеш и све париске локале, камоли целу планету. Слика ће се можда наћи и на друштвеним мрежама које такође не чине ништа друго него повезују људе. Фотографију би могао да примети још неки заљубљеник у Шопенову музику, те ће исти поступак одрадити кад буде посетио Париз, па ће се још једном доказати моја теорија о везама, тихо и неосетно тканим међу свим становницима Васељене. Пошто међу препорукама шта обићи у Паризу нема скромне Шопенове куће, утицај мог геста биће непорецив.

И, каква је моја слика станице, а каква Монеова из 1877, чија репродукција стоји изложена на једном станичном панону? Препознатљив је једино кров, мада је „мој” кров преломљен под осетно већим углом. У односу на његово платно, моја слика делује чисто, сведено, али и опустошено. Пре свега зато што је реч о обичној фотографији. Протутњала су ту у међувремену два и по века, почистила милионе путника који су туда прошли, али су почистила и Монеове облаке паре над локомотивом,

као и плавичасту измаглицу. Познато је да је и на овом месту, уз дозволу управника станице, овај сликарски маг провео много времена чекајући прави угао светла који ће амбијенту дати оно што је он желео. А можда је желео да у најбољем могућем издању спаси од времена један сасвим обичан простор, исечак из реалности која наизглед у себи нема ничег поетског, доказујући управо супротно – да се уметност крије и у најобичнијим свакодневним призорима.

Воз на коме пише *Nomad* (мала игра са речју *Normandie*), кроз непрегледну равницу и бујно зеленило из којег се ту и тамо појави Сена, тек да својом плавом бојом прекине начас зелену монотонију, довезао нас је до Руана, главног града Нормандије. Док смо се спуштали широким благо стрмим булеваром из којег је према упутству Гугл мапе требало скренути десно у улицу где се налази наш апартман, прозујало је возило хитне помоћи. Убрзо, на једној раскрсници, видесмо двоје људи како непомично леже на бетону, два оборена мотора и неколико униформисаних лица. Схватих да је реч о двоје младих, девојци и младићу. Упркос томе што сам се трудила да не гледам у том правцу – ваљда несвесно штитећи сопствено биће, јер то биће стигло је у још један град у коме никада није било и чезне да што пре упозна његове лепоте и историју, и чини му се да се у том граду никакве лоше ствари не могу догодити, барем док оно ту борави – у видно поље доспе ми глава младића дуге таласасте смеђе косе, из које тече крв и разлива се по бетону. Призор какав ти остане пред очима још дуго, и који ће ме натерати да исте вечери на локалном информативном порталу потражим вест о тој саобраћајки. Вести није било, те са олакшањем закључих да је двоје моториста преживело.

Улица у којој се налазио наш апартман носила је назив *Rue des Bons-Enfants* (Улица добре деце) који је дуговала, како ћу касније сазнати, сиротишту под истим именом које је ту постојало у четрнаестом веку. Убрзо пошто прођосмо једну синагогу, Гугл мапа рече да смо стигли на одредиште и, на моје велико задовољство, схватих да ћемо наредних пет дана провести у једној од оних штрафастих зграда шиљатог крова (*les maisons à colombages*) какве се виђају у више француских региона, највише у Алзасу и Нормандији. Има их и у другим деловима Европе, где год је дрвета било у изобиљу, а почетак њихове изградње везује се за касни средњи век. Издужени дрвени рамови који им дају карактеристичан изглед испуњавани су најчешће каменом или циглом. Питала сам се зашто власник апартмана и тај детаљ није ставио у опис свог објекта како би привукао још више гостију – нисам ваљда једина опчињена пругастим кућама.

Руан, град са стотинак хиљада становника, лежи на кривини Сене, у подножју брда које можда има неки назив, али ћемо га ми назвати Монеовим брдом, пошто смо открили да је управо на врху тог брда, до којег води стаза дуга деветсто метара, настала његова чувена слика *Vue générale de Rouen*. Док смо се по топлом, ветровитом дану, у предвечерје, пењали изразито стрмом стазом, питала сам се како је било сликару који је туда морао вући са собом штафелај и сав остали прибор. Сазнаћу да су му повремено у томе помагали мештани, али је често на брдо ишао и сам. До самог врха требало је још савладати и најоштрију косину, после које нам се указа широка падина и на њој већа група младих људи који су седели на трави и посматрали град. А можда су и чекали залазак сунца. Изнад њихових глава налазила се

мала зараван с ниском металном оградом као заштитом, те је било очигледно да смо стигли на циљ. Ту нас дочека сталак и табла с репродукцијом Монеове слике. Повратих дах од напорног пењања и стадох пред њу. Изнад слике указа ми се живи приказ огромног формата, Сена која мирно тече, град који дише, сунце које лангано тоне, а на слици све то исто, али вишеструко умањено, импресионистички „размрљано” али препознатљиво, те ми се начас учини да ми слика не нуди само исечак из времена стар више од једног века, већ да је сликарском магијом ухваћен и сам проток времена. То је, дакле, оно што нам ради док пролази, укида линије и границе, меша боје, светло и таму, важно са неважним, тренутак са вечношћу. И, хтео – не хтео, мораш да упоредиш оно што гледаш пред собом са оним што је сликар видео у тој панорами. Ја сам са леве стране видела Сену која завија и блешти на сунцу које само што није зашло, шуму и кровове града, а десно градску катедралу. Моне је видео густу светлост у топлим нијансама жуте боје која обавија читав град, док се из центра композиције уздиже руанска Нотр Дам.

Реч је о катедрали која је Монеа инспирисала за серију од чак тридесет слика. Градња ове цркве започета је у раном дванаестом веку, а главни радови окончани су тек почетком шеснаестог века. Висока је 151 метар и представља највишу катедралу у Француској, док је 1876. године, када је коначно завршена, била и највиши објект у свету. Пошто Руан није велики град, по више пута у току дана знали смо да прођемо поред ове монументалне грађевине и, мало-помало, осетих снажну повезаност с тим зидовима и торњевима који маме уздахе. Могуће је да ме је Моне заразио својом опчињеношћу, али је сигурно на моју изненадну љубав према једној грађевини утицала и свест о томе да је њена изградња трајала толико дуго, да на том месту постоји толико векова, да су кроз њен портал прошли милиони људи уносећи са собом своје наде, бриге, радости. То је љубав која нема рационалног објашњења, како најчешће и бива, тек осећање снажне наклоности које ме сваки пут кад јој се нађем у близини – док врлудам околним улицама дивећи се штрафастим кућама, над чијим крововима ту и тамо извирују звоници катедрале – гони да убрзам корак и што пре избијем на трг, да бих је поново видела целу. Како се уздиже у небо, огромна, тиха, достојанствена. И кад се упиљим у њене торњеве, у топле зидове од кречњака који својом мекотом позивају да их додирнеш – учини ми се да дише. Да пред собом имам камен који је пуким трајањем у суживоту с људским бићима што су у њега вековима уграђивала своје погледе, уздахе, молитве – продисао. И није важно које си вере. Док си ту, док га гледаш, тај камен је твој, дише и моли се за тебе. А кад се загледаш у рељеф тимпанона главног портала, на којем се осим препознатљивих религијских мотива налази и мноштво сићушних фигура обичних људи, чини ти се да је свако лице различито, баш као и у животу.

Због своје асиметричне архитектуре ова грађевина иначе важи за „најљудскију” катедралу, чему можда доприноси и њен „јестиви” јужни торањ, изграђен у 16. веку, много после северног, назван *La tour de Beurre* („Торањ од путера”). Његова градња финансирана је новцем богатих грађана који су од цркве откупљивали право да и током поста једу путер и остале млечне производе, те је и мало греха, као још једног елемента људскости, доспело у њене зидове. О томе сам размишљала док смо уморни од целодневног излета на океан, заваљени у лежаљке на тргу *La Place de la*

Cathédrale de Rouen, сада већ као стари знанци катедрале, гледали у њене беличасте врхове који мекано продиру у вечерње небо. И чекали све до поноћи специјално осветљење, како је писало на једном плакату у њеној непосредној близини. Дошла је поноћ, ништа се није догодило, те ћу накнадним ишчитавањем текста са плаката схватити да се само у јулу и августу осветљава сваке вечери у поноћ, док се у мају и јуну то дешава искључиво петком и суботом, а био је четвртак. На први поглед као да смо нешто пропустили, али је то узалудно чекање заправо био чист добитак. Да сам одмах текст с плаката прочитала до краја, напустили бисмо овај трг, а овако смо добили четрдесетоминутни предах уз поглед на њу, тиху и вечиту.

Други упечатљиви симбол Руана је велики астрономски сат, *Gros-Horloge*, из четрнаестог века, причвршћен за звоник, са позлаћеном казаљком и бројчаником, изнад богато украшеног ренесансног лука који прелази преко истоимене пешачке улице. Сликала сам га више пута, а испоставиће се да му најбоље пристаје светло касног поподнева или ране вечери, када његов сјај изгуби на јачини, а поприми топлу нијансу старог злата. Идући овом улицом, када се катедрала остави иза леђа, стиже се на пространи главни трг старог дела града, *Place du Vieux-Marché*, са бројним кафићима, препуним баштама, ресторанима, чије су фасаде украшене цвећем, плишаним медведићима, машнама. У Руану се иначе пије најбољи калвадос у Француској. Пије се са ледом и добро се слаже уз камамбер растопљен у меду, који служе у малим земљаним посудама.

Међу локалима на овом тргу посебно се издваја ресторан чију фасаду красе црвено цвеће и бројне заставе, док су над баштенским столовима разапети плави сунцобрани с натписом који говори да је реч о најстаријој гостионици у Француској, *La Couronne*, из 1345. године. Мора да је овде свраћао Клод Моне, помислила сам, а сигурно и Гистав Флобер, који је рођен у Руану, 1821. године. Ипак, закључих, мала је вероватноћа, с обзиром на разлику у годинама, да су овде испили неку заједничку кафу. У истом локалу комотно можемо замислити и Виктора Игоа за кога се поуздано зна да је волео Нормандију и тај град, те да је као и Моне био одушевљен катедралом и готичком архитектуром уопште. Са Игоом ћемо се „дружити” неколико дана касније, у Паризу, у његовој кући претвореној у музеј, где је живео шеснаест година. Посебно ми је запала за око љупка фигурина Козете, јунакиње из његовог романа *Јадници*, дело Луја Конвера. Привлачно за сваког писца, помислих. Неко изваја лик који је постојао само у твојој глави.

Прилику за „дружење” са Флобером, у његовом музеју у Руану, у једној хладовитој улици где је снажно мирисала липа, пропустићемо због кратког радног времена те установе, пошто су нас туристичке амбиције у то време водиле изван града. Нека то остане за следећу посету, рекох себи, као што у сличним ситуацијама помислим кад се први пут нађем у неком граду који се лако и брзо заволи. А Руан је управо такав град.

Вратимо се сада тргу *Vieux-Marché*. Све оно шаренило, богатство боја, уз жамор људи на много различитих језика, строго је ограничено на леву страну овог трга, када долазиш из правца катедрале. Његову десну страну трајно је опустошио и обележио један велики злочин. Тачно прекопута прастаре гостионице, сада луксузног ресторана *La Couronne*, погубљена је Јованка Орлеанка, у својој деветнаестој години,

30. маја 1431. године. На том месту саграђена јој је црква, одмах поред спомен-обележја, а ова хероина, касније проглашена светицом, има и свој музеј у непосредној близини катедрале. Већ је улазак у његову прву просторију драматичан, будући да се затичеш у тоталном мраку, што ће трајати неколико секунди – усталом, шта је друго него мрак у људском уму прекинуо тај млади живот. Затим на монитору, који дотле и не запажаш, почиње видео са разбукталом ватром. Из собе у собу следи прича о њеном животу, судском процесу, погубљењу, накнадном истражном поступку међу сведоцима Јованкиног суђења, до њене рехабилитације и проглашења за светицу. Изађеш из музеја с мучнином у желуцу и запиташ се где смо данас као цивилизација. Замерало јој се, између осталог, и што се облачила као мушкарац. Панталоне носимо одавно, то је тачно, али мушкарци и даље убијају своје жене. Абортус је забрањен у многим државама, а цркви као институцији ту и тамо за-смета „претерано” инсистирање на родној равноправности. Ратови никада нису ни престали.

Од Руана до нормандијског Кана стигли смо возом за нешто више од сат и по, прошавши поред бројних села, као и омамљујуће лепих призора крда бело-црних крава оборених глава. Овде куће такође имају шиљате кровове, али нису штрафтасте, већ су у белој или нежној крем боји. Опкољене непрегледном равницом чини се као да су се збиле једна уз другу, док се, као по правилу, из средишта уздиже црква. Кан је био наша успутна станица до плаже Сворд, једне од пет плажа на које су се савезници искрцали у јуну 1944. године. За неколико сати, колико смо провели у Кану, стигли смо да прошећамо централним улицама, обиђемо импозантне грађевине мушког и женског самостана из једанаестог века, завиримо у стару боемску четврт са штрафтастим зградама (*Vaugieux*), где ћемо попити кафу, а затим ћемо сести у аутобус који ће нас за пола сата одвести у село *Lion-sur-Mer*, где је смештена плажа Сворд. До историјског дела те плаже делила су нас три километра уз обалу. Могао је да се изнајми бицикл или, наравно, позове такси, али ипак смо одлучили да идемо пешке, што ће се испоставити као напорна тура, будући да је сунце из зенита пржило, а истовремено је са океана снажно дувао хладни ветар, док би поред нас с времена на време прозујао који бициклиста. Прошли смо најпре поред низа луксузних пругастих вила које као да шире крила – утисак који се дугује валовитим испустима на фасадама. Затим смо прошли и поред непрегледног поља пшенице и коначно стигли до једног зеленог тенка, једног спомен-обележја, а онда и табле на којој пише *Sword Beach*. На тој плажи наравно нема купача. Заштићена је огромном, окомитом, бледонаранцастом стеном, и самом историјом, а мир на њој ремете једино таласи. Њих нико никада неће успети да дисциплинује.

Живерни. Село у Нормандији које је Клод Моне учинио планетарно познатим. Од Руана до овог села, тачније до Вернона, стиже се возом за педесетак минута, колико отприлике треба и из Париза, а до самог села делила нас је још кратка вожња локалним аутобусом. Упркос томе што овом сликару, зачетнику импресионизма, француска држава за живота није откупила ниједно платно, његова уметност освојила је срца безброј људи широм света, јер то уметност и чини – попут воде увек себи проналази пут, те је никакви оквири ни препреке не могу зауставити. Можемо сматрати да је Моне на оном свету задовољан кад одозго посматра мали зелени рај

koji je stvorio u Живернију, којим попут мравa непрекидно миле колоне људи свих раса и нација. Годишње ову његову кућу са вртовима и малим језером, где је живео тачно половину свог живота, од 1883. до 1926. године, посети више од пола милиона људи из целог света. Ту су настала његова платна с локвањима у серији од чак две-ста педесет слика, чувена слика са зеленим лучним мостом и многе друге, махом инспирисане јапанском културом.

Од тренутка кад крочиш у врт, кренеш стазама међу врбама, ирисима, прођеш поред мале бамбусове шуме, бокора ружа, мостићима преко водених канала – започиње игра светлости и боја, са преовладавајућом зеленом у свим нијансама. И на самој фасади куће доминира зелена боја, у истој боји је и веранда која се пружа дуж целог предњег дела куће, зелена су и врата, и сви прозори. А кад крочиш у кућу, кроз те зелене прозоре пуца поглед на равницу све до хоризонта, на коме се уочава једно усамљено дрво, као нацртано. Завесе су маслинастозелене, трпезарија у топлој жутој боји, те се чини као да ју је обојило сунце лично, велики сликарев пријатељ. На кухињском зиду обложеном бело-плавим керамичким плочицама блешти окачено бакарно посуђе. У овој пространој приземној кући, светло које допире кроз широм отворене прозоре, купећи успут зелени одсјај оближњих поља, у једној од просторија зауставља се на углу са сточићем и фотељом, окренутом ка прозору. Као да је уметник до малочас ту седео. Сметнувши с ума, услед неке тренутне расејаности, да може навући завесу како би се заштитио од сунца, нагло је устао и некуд отишао, можда да у свом врту потражи хлад; слика која изазива налет фине меланхолије, али и нејасне чежње – ваљда за лепотом којој сви тежимо читавог живота, а које као да никада нема довољно.

Већ за који дан, када се будемо вратили у Париз и отишли у обилазак музеја Орсе у коме царују управо импресионисти, док будем гледала Монеова платна, посебно оно с катедралом у Руану, или оно са зеленим лучним мостом, или локвањима у Живернију, обузимаће ме осећање блискости, не према његовој личности, коју и даље не познајем, већ према његовом духу који је у свету око себе видео нешто више од онога што је он на први поглед нудио, а што је заправо у бити сваке уметности.